

Makale Künyesi (Araştırma): Fener, K. (2025). “*barış-*” sözcüğünün kökeni üzerine düşünceler. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 83-99.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1558182>

“*barış-*” SÖZCÜĞÜNÜN KÖKENİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Kubilay FENER¹

ÖZET

Sözcükler, sahip oldukları ilk anlamlar dışında kullanım ve değişen koşullara bağlı olarak zamanla çeşitli anlamlar kazanabilmekte ve bu nedenle geldiği kökenden uzaklaşarak farklı anlamlar ifade edebilmektedir. İlgili duruma istinaden, köken bilgisi incelemelerinde kesin sonuçlara ulaşabilmek için konuya yönelik birbirini izleyen pek çok bilimsel çalışma yapılmakta ve bunlar ancak belirli bir mantık süzgecinden geçirildikten sonra kesin bir karara varılabilmektedir. Bununla birlikte, bir sözcüğün kökenine ilişkin araştırmalarda aynı süreçler izlenmesine karşın birbirinden oldukça farklı sonuçlar elde edilebilmektedir. Bu sözcüklerden biri olan *barış-* eylemi, Eski Türkçede ilk olarak ‘karşılıklı gidip gelme’ manasında kullanılırken daha sonra ise üst anlam tabakasına geçerek ‘uyuşmak, anlaşmak’ anlamlarında kullanılmıştır. Öte yandan son dönemlerde yapılan bazı akademik çalışmalarda, sözcüğün köken bakımından *bar-* ‘gitmek’ eyleminden değil, *ba-* ‘bağlamak’ eyleminden geldiği yönünde bazı görüşler ortaya konmuştur. Dolayısıyla anılan sözcüğün kökeni üzerine ileri sürülen görüşlerde, bazı farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda, sözcüğün *ba-* ‘bağlamak’ eylem kökünden mi yoksa *bar-* ‘gitmek’ biçiminden mi geldiği problemi çözüme kavuşturmak ve sözcüğün köken bilgisi bakımından izahını çeşitli kanıtlarla ispatlamak gereği ortaya çıkmıştır. *Bağlamak* sözcüğü, temel anlamda iki veya daha fazla şeyi bir araya getirerek teke indirme veya birbirine entegre etme durumunu karşılamaktadır. Gerçekleşme tarzı bakımından bir şey birbirine bağlandığında, bunu dışarıdan bir kişinin yapması gerekmektedir. *Barışmak* sözcüğü ise iki veya daha fazla kişinin kendi inisiyatifleriyle uzlaşması anlamına gelmektedir. Eğer ki tarafların inisiyatifi söz konusu değilse, eylem *barıştırmak* ya da *barıştırılmak* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Konuya ilişkin tanıklanan bu semantik içerik dışında *ba-* ‘bağlamak’ eyleminin günümüzdeki formu olan *bağla-* biçim biriminde, barışmak anlamının olmayışı ve Türklerin yaşadığı coğrafyanın düz ve geniş bir alan olması karşılıklı varışmayı gerekli kıldığından bu çalışmada *barış-* eyleminin *bar-* ‘gitmek’ kökünden geldiği ispat edilmeye çalışılacaktır. Mevcut çalışmada, *barış-* eylemine ilişkin şimdiye kadar yapılmış köken bilgisi izahları incelemeye tabi tutulacak, ardından değerlendirme bölümünde ilgili eylemin neden *bar-* ‘gitmek’ kökünden geldiği üzerinde durulduktan sonra sonuç kısmında konuya ilişkin görüşlerimiz araştırmacıların dikkatine sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Barış-, köken bilgisi, anlam bilimi, biçim bilgisi.

¹ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Arş. Gör. Dr. kubilay.fener53@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3291-4216>

THOUGHTS ON THE ETYMOLOGY OF THE WORD *barış*-

ABSTRACT

Words can acquire various meanings over time, depending on usage and changing conditions, other than their initial meanings and therefore can deviate from their etymology and express different meanings. In order to reach definitive conclusions in etymological studies based on the relevant situation, many consecutive scientific studies are being conducted and a definitive decision on the subject can only be reached after these are put through a certain logical filter. However, despite following the same processes in studies on the etymology of a word, very different results can be obtained. One of these words, the verb *barış*- 'peace-', was first used in the Old Turkish in the sense of 'mutual coming and going', and later on, it passed to a higher meaning level and was used in the sense of 'to agree, to agree'. On the other hand, in some recent academic studies, some views have been put forward that the word does not come from the verb *bar*- 'to go', but from the verb *ba*- 'to tie'. Therefore, it is noticeable that there are some differences in the views put forward on the etymology of the word in question. Accordingly, it has become necessary to solve the problem of whether the word comes from the verb etymology *ba*- 'to tie' or the verb etymology *bar*- 'to go' and to prove the explanation of the word in terms of its etymology with various evidences. The word *bağla*- 'to tie' basically means bringing two or more things together and reducing them to one or integrating them. In terms of the way it is realized, when something is connected, it needs to be done by an outsider. The word *barış*- 'peace' means two or more people coming to terms with their own initiative. If the initiative of the parties is not involved, the action appears as making peace or being made to make peace. Apart from this semantic content witnessed on the subject, since the verb *ba*- 'to tie' does not have the meaning of making peace in its present form *bağla*- and since the geography where the Turks live is a flat and wide area necessitates mutual arrival, this study will attempt to prove that the verb *barış*- 'peace-' comes from the origin *bar*- 'to go'. In the present study, the etymological explanations made so far regarding the verb *barış*- 'peace-' will be examined, then in the evaluation section, the reason why the verb in question comes from the origin *bar*- 'to go' will be emphasized and in the conclusion section, our views on the subject will be presented to the attention of researchers.

Keywords: *Barış*-, etymology, semantics, morphology.

GİRİŞ

Türk dilinin tarihî seyri içerisinde karşımıza ilk kez Karahanlı Türkçesi döneminde çıkan *barış*- sözcüğü (Arat, 1999, b. 2495, 3209, 4168; Dankoff ve Kelly, 1985, s. 66), süreç boyunca çeşitli anlamlar kazanmış ve oldukça geniş bir kavram alanına sahip olmuştur. Bu doğrultuda *barış*- eylemi, Eski Türkçede 'karşılıklı olarak gidip gelmek' anlamını karşılarken daha sonra ise bir üst anlam tabakasına geçerek 'uyuşmak, anlaşmak' anlamlarında kullanılmıştır (Öner, 1995, s. 58). Öte yandan *barış*- eylemi, *Türkçe Sözlük*'te şu şekilde tanımlanmaktadır: "1. İki taraf, aralarındaki dargınlığı kaldırmak, uzlaşmak, anlaşmak, 2. (-le) Sevmek, zevk almak" (TS, 2019, s. 255). Tanımdan da anlaşılacağı üzere, ilgili eylemin üst anlam tabakasına geçerek kazanmış olduğu semantik içerik *Türkçe Sözlük* ile paralellik göstermektedir.

Etimolojik sözlüklerde, *barış*- eyleminin *bar*- 'varmak' kökünden geldiğine yönelik büyük oranda fikir birliği olmasına karşın bazı çalışmalarda *ba*- 'bağlamak' biçiminden

türediği ifade edilmiştir. *Barış-* eyleminin kavramsal olarak hem 'karşılıklı gidip gelmek' hem de *ba-* 'bağlamak' anlamıyla uyumlu bir içeriğe sahip oluşu, sözcüğün kökenini bulanıklaştırmaktadır. Dolayısıyla sözcüğün hangi kökten türediğini açıklamak zorlaşmakta ve bu durum etimolojik olarak kesin bir yargıya varılmasını engellemektedir. Bunun yanı sıra Türk dilinin ortaya çıkışına istinaden (Korkmaz, 1994, s. 353-370) oldukça geç bir döneme tekabül eden mevcut yazılı belgelerde, çoğu zaman sözcüklerin ilk biçimlerinin tanıklanmaması da farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Belirtilen durumlara istinaden makalenin başlıca amacı; *barış-* eyleminin kökenine ışık tutmak, eylemin kültürel ve tarihsel arka planını daha derinlemesine anlamak, bu eyleme ilişkin teklif edilen etimolojik görüşleri eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmek ve konuyla ilgili literatüre katkılar sunmaktır.

Çalışmada, tarihî dil verileri ve çağdaş etimoloji çalışmaları dikkate alınarak *barış-* eyleminin anlam alanı, kullanım biçimleri ve tarihî gelişimi incelenmiştir. Ayrıca konuya ilişkin görüşler, karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş, tartışmalı noktalar dil bilimsel tutarlılık açısından irdelenmiştir. Diğer taraftan incelemede, art zamanlı yaklaşım esasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, özellikle tarihî veriler, yazılı kaynaklar ve mevcut literatürün sistemli bir şekilde incelenmesine olanak tanıdığından, ayrıca geçmişten günümüze uzanan dil gelişimini takip etme ve kavramsal dönüşümleri analiz etme imkânı sunduğundan incelemede yöntem olarak benimsenmesi uygun görülmüştür.

1. ALAN YAZINI

barış- eyleminin kökenine ilişkin belirtilen görüşleri, şu şekilde sınıflandırmak mümkündür: 1. Etimolojik sözlükler, 2. Konuya dolaylı yoldan değinen çalışmalar, 3. Müstakil çalışmalar.

1.1. Etimolojik Sözlüklerde *barış-* Eylemi

barış- eyleminin kökeni, Vámbéry, 1878, s. 199; Räsänen, 1969, s. 62a; Drevnetyurskiy Slovar, 1969, s. 84; Clauson, 1972, s. 369b; Gülensoy, 2007, s. 114; Tietze, 2016, s. 590; Stachowski, 2019, s. 79; e-Nişanyan=*barış*[mak]², Eren, 2020, s. 51-52'de *bar-* 'varmak' *ış-* > *barış-* şeklinde gösterilmiştir. Tanıklanan kaynaklardan anlaşıldığı üzere, ilgili eylemin köken bakımından *bar-* 'varmak' biçim biriminden türediğine yönelik fikir birliği söz konusudur.

Belirtilen etimolojik sözlüklerden farklı olarak Sevortyan, *barış/barış-* sözcüklerinin Sogdca *br'z-* 'anlaşmaya varmak, anlaşmak' ve *br'z* 'barış, ateşkes' biçimlerinden alıntı olabileceğini ifade etmiştir (1978, s. 33-34). Ancak Eren, Sevortyan'ın bu görüşüne karşı çıkararak Sogdca 'barış' anlamında kullanılan *br'z* gibi birtakım sözcükle, Türkçe *barış*

² Nişanyan, 2012 yılında yayımlanan *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü* başlıklı çalışmasında *barış-* sözcüğünün kökenine ilişkin şu bilgileri vermiştir: [OTü] İMüh xiii *barlaş-* 'sulh yapmak', antlaşmak; [Kıp] CodC xii *bazlaş-/baziş-*; [TTü] TS xv *barış-* < Tü *baz* + *ış-*. [Or viii, Uy, Idr] bağ, akit, *barış* <? ETü. *ba-* + *iz* 'bağlamak' (Nişanyan, 2012, s. 56). Araştırmacının tanıklanan bu görüşlerini, online sözlükte değiştirdiği anlaşılmaktadır. Öte yandan araştırmacının güncel çalışması, online sözlük olduğu için bu çalışmada online sözlük esas alınmıştır.

sözcüğü arasında köken bakımından bağlantı kurulamayacağını ifade etmiştir (2020, s. 52). Öner de elde ettiği bulgular doğrultusunda, Sevortyan'ın ileri sürdüğü iddianın temelsiz olduğunu belirtmiştir (1995, s. 61). Biz de bu noktada, Eren ve Öner'in görüşlerine katılarak sözcüğün Soğdcadan alıntılanmadığını düşünmekteyiz; nitekim *barış*- eyleminin karşımıza çıkan ilk kullanım biçimleri, 'karşılıklı gidip gelme' anlamını taşımakta ve daha sonraları günümüzdeki manasına evrilmiştir. Diğer bir ifadeyle sözcüğün ilk tespit edildiği metinlerde *barış*- eylemi, 'karşılıklı gidip gelmek' anlamına sahiptir. Eğer Türkçenin söz varlığına Soğdcadan kopyalanmış olsaydı, doğrudan günümüzdeki anlamıyla kullanılması, yani 'dargınlığı kaldırmak, uzlaşmak' anlamlarını bildirmesi gerekirdi. Öte yandan, ilgili eylemin köken bakımından Türkçenin fonolojik, morfolojik ve semantik imkânlarıyla açıklanabilmesi de Soğdcadan kopyalandığı yönündeki görüşü, kabul edilebilirlik açısından tartışmalı kılmaktadır. Bununla birlikte *barış*- eyleminin Eski Türkçeden itibaren yan yana kullanıldığı *kelış*- biçimi de sözcüğün Türkçe olduğunun ispatı niteliğindedir.

1.2. Konuya Dolaylı Yoldan Değinen Araştırmalar

Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri -Fiil-* başlıklı çalışmasında *barış*- sözcüğünü 'Fiilden Türemiş Fiiller' ana başlığı altında {-ş-} işteşlik eki ile birlikte incelemiştir. Araştırmacıya göre *barış*- eyleminin morfolojik yapısı şu şekildedir: *bar-ı-ş*- 'barışmak, karşılıklı gidip gelmek' (2020, s. 52). Benzer şekilde, Dankoff ve Kelly (1985, s. 66), Bilgen (1989, s. 135), Taş (2015, s. 208) gibi araştırmacılar da sözcüğün *bar*- 'varmak, gitmek' kökünden türediğini ifade ederek 'birbirine gidip gelmek, ziyaret etmek' anlamlarına değinmişlerdir.

barış- sözcüğünün kökenine dolaylı yoldan değinen bir diğer araştırmacı Şinasi Tekin'dir. Araştırmacı, ilk olarak *Tarih ve Toplum* dergisinde yayımlanan daha sonra ise *İştikakçının Köşesi* adlı kitaba dâhil edilen 'Ev Bark Nedir?' başlıklı çalışmasında ilgili sözcüğü dolaylı yoldan ele almıştır. Tekin'in konuya ilişkin görüşleri şu şekildedir (2001, s. 99-101):

1. Araştırmacı, Clauson tarafından öne sürülen *barış*-/ *barış* sözcüklerinin *bar*- 'gitmek' eylemi ve bu eyleme dayanan 'karşılıklı gidip gelmek' anlamından türetilmiş olabileceği yönündeki düşüncesi makul bulunmaktadır.
2. İsim olan *barış* sözcüğü, 'sulh' manasını son devirlerde kazanmıştır. Meselâ XVI. asırda bunun için *barışık(lık)* biçimi kullanılmıştır: < *barı-ış-ık*.
3. Araştırmacı, Clauson'un ileri sürdüğü açıklamanın doğru olabileceğine inandığı hâlde başka bir izah tarzını da denemek istediğini belirterek sözcüğün kökenini şu şekilde açıklamıştır: *ba*- 'bağlamak' *r*- '*bir kimseyi, bir şeyi bağlamak, yerleştirmek' *ış*- 'korunma, bir yere bağlanma işini ortaklaşa yani beraber yapmak' manasından 'ortaklaşa bir yere sığınmak' anlamına geçmiş, nihayet buradan da 'barışmak, sulh yapmak' manasına ulaşmıştır.

Öncelikle ilgili çalışmada, ek ve kök çözümlemeleri son derece ayrıntılı bir şekilde yapılmış ve hiçbir detay cevapsız bırakılmamıştır. Hatta araştırmacı, üçüncü maddede belirtilen *ba*- 'bağlamak' *r*- şeklinde oluşan *bar*- 'korumak, emin bir yere koymak' manasındaki *bar*- eyleminin dilimizde mevcut olduğunu *Lügat-i Çağatâyî* ve *Türkî-yi*

Osmânî adlı sözlüklerden deliller getirerek ispat etmiştir. Diğer taraftan Şemsettin Samî'nin lügatinde de *barmak* maddesi için şunların söylendiğini ifade etmiştir: 'fiil-i müteaddî (yani geçişli fiil), muhâfaza etmek, emin bir yere sokmak, barındırmak' (2001, s. 95).

Biz, Tekin'in görüşlerine şu yönlerden katılmamaktayız: Öncelikle araştırmacının sonuca ulaşma yöntemi, bizce doğru değildir. Nitekim köken bilgisiyle ilgili bir çalışmada araştırmacının belirli bir görüşü olmalı, deliller doğrultusunda o görüşler ispat edilmeli ve diğer hipotezler veya ihtimaller çürütölmeye çalışılmalıdır. Yani, 'her iki görüş de mümkün olabilir, tercih araştırmacıya kalmıştır' şeklinde öne sürölen bir belirsizlik, bilimsel yöntemin gerektirdiğı tutarlılık ve temellendirme ilkeleriyle örtüşmemektedir. Bunun dışında araştırmacı tarafından *barış-* sözcüğünün kökenine ilişkin ortaya konan düşünceler de semantik açıdan ikna edici görünmemektedir; çünkü taraflar barışmak için neden korunmak, ortaklaşa sığınmak ihtiyacı duysun? Dolayısıyla, eyleme atfedilen 'korunma, bir yere bağlanma işini ortaklaşa yapmak' anlamından 'ortaklaşa bir yere sığınmak' ve nihayetinde 'barışmak, sulh yapmak' anlamına ulaşıldığı yönündeki açıklama, *barış-* eyleminin semantik içeriğıyle uyumsuzluk göstermektedir. Anılan sözcük, eğer böyle bir kökten oluştuysa yazılı metinlerde geçiş aşamasını tanıkladıran örnek ve deliller gerekmektedir. Aynı zamanda, ilgili biçimin 'karşılıklı bir yere bağlanmak, korunmak, ortaklaşa sığınmak' anlamları eğer Türk dilinin modern değışkelerinde de mevcutsa, bulunarak araştırmacıların dikkatine sunulmalıdır.

1.3. Müstakil Çalışmalar

1.3.1. Öner'in Çalışması

barış- sözcüğünün kökeni üzerine yapılan önemli çalışmalardan ilki, Mustafa Öner'in 'Barış-/Barış Sözü Hakkında' başlıklı bildirisidir. Araştırmacı, anılan çalışmasında sözcüğün anlam alanı ve morfolojik yapısından yola çıkarak oldukça önemli belirlemelerde bulunmuş, sözcüğün tarihsel gelişimini edebî eserler ve sözlükler üzerinden dönem dönem takip etmiştir. Bizce, araştırmacının köken bilgisi izahı yalnızca biçim bilgisi bakımından değil, anlam bilimi bakımından da sağlam bir türetmedir. Mustafa Öner'in *barış-/barış* sözcüklerine ilişkin tespitleri, özetle şu şekildedir (1995, s. 57-65):

1. *bar-* fiilinin ortaklaşma ekiyle yapılmış gövdesi olan *barış-* şekli, dil tarihimizde ilk olarak Karahanlı Türkçesi metinlerinde kaydedilmiştir. İlgili sözcük, Harezmi Türkçesi eserlerinden *Mukaddimetü'l Edeb*'de 'birlikte gitmek' anlamında yer alırken, XV. asır Çağatayca metinlerde ise artık 'birisiyle münasebetini düzeltmek, barışmak' anlamında kullanılmaya başlamıştır. Aynı şekilde, XIV. asır Kıpçak Türkçesi metinlerinden *Hüsrev ü Şirin*'de *barış-* sözcüğü, 'anlaşmağa gelmek; ahenk içinde yaşamak' anlamlarıyla kaydedilmiştir. Ayrıca, Eski Anadolu Türkçesinin meşhur eseri *Sühely ü Nevbahar*'da 'uyuşmak, barışmak' anlamlarıyla tespit edilmesinin yanı sıra *Dede Korkut* adlı eserde de bugünkü anlamına benzer biçimde tanıklanmaktadır.

2. *barış-* şeklinin Eski Türkçedeki kullanışları, *bar-* fiil kökündeki 'gitmek' temel anlamına bağlıdır. Yani, bu devirde *barış-* 'karşılıklı olarak gidip gelmek' demektir.
3. Yeni Türkçe devrindeki edebî yadigârlarda ise *barış-* fiilinin giderek üst bir anlam tabakasına geçtiği ve 'uymak, anlaşmak' anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.
4. Kelime, Türk dilinin değişiklerinden Azerice, Karaimce ve Kumukçada 'barışmak'; Türkmencede 'karşılıklı gidip gelmek' ve 'anlaşmak, uzlaşmak' anlamlarında kullanılmaktadır. Türkmence bu şeklin yanında bir de *barlış-*³ 'barışmak, uzlaşmak, evlenmek' biçimi de vardır. *barış-* eyleminin bulunduğu bu grubun dışındaki Türk dilleri, kelimeyi metaforlu anlamıyla kullanmamışlardır: Tatarca *barış-* 'birbirine misafirliğe gidip gelmek'; Kazakça *barıs-* 'gidip gelmek', Kırgızca *barış-* 'karşılıklı gidip gelmek'.
5. Türk dillerinde barışmak kavramı, başka fiillerle de karşılanmıştır: Tatarcada *kilêş-* 'dost olmak, barışmak, anlaşmak; uymak, yakışmak, yerinde olmak'; Kazakçada *kelis-* 'müzakere etmek, anlaşmaya varmak'; Özbekçede *keliş-* 'anlaşmak, münasip düşmek, yaraşmak' ve *yaraş-* 'barışmak'; Kumukça *yaraş-* 'barışmak'; Kazakça *caras-* 'barışmak'; Hakasça *çaras-* 'barışmak'.
6. *barış-* ve *keliş-* eylemlerindeki tarih boyunca görülen semantik ilerleme, şöyle anlatılabilir:
 - a. 'karşılıklı gidip gelmek' (Eski Türkçe) >
 - b. 'uymak; uyuşmak; anlaşmak' (Eski Anadolu Türkçesi) >
 - c. 'barışmak' (Türkçe, Azerice, Karayca, Kumukça ve Türkmence).
7. Türk dilinde tespit edilen 'gitmek/gelmek' > 'uymak' şeklindeki fizikten metaforik anlama geçiş örneği, Hint-Avrupa ve Fin-Ogur dillerinde de görülmektedir.

1.3.2. Yıldız'ın Çalışması

barış sözcüğünün kökeni üzerine yapılan kapsamlı ve teksif çalışmalardan bir diğeri ise Hüseyin Yıldız'ın '*Türkçe barış Kelimesinin Etimolojisi*' başlıklı çalışmasıdır. Araştırmacı, konuya ilişkin literatür değerlendirmesi yaptıktan sonra dünya dillerindeki bazı sözcüklerin oluşma mantığının dillerde ortaklaştığından yola çıkarak Hint-Avrupa dilleri, Altay dilleri, Çince, Arapça gibi çeşitli dil ailelerine mensup dillerdeki *barış* kavramının oluşma şeklini incelemiş, ardından Eski Türkçedeki *barış* kavramına ilişkin söz varlığını tanıkladıktan sonra ilgili sözcüğün *ba-* 'bağlamak' eyleminden geldiğini ifade etmiştir. Araştırmacının konuya ilişkin görüşleri şu şekilde özetlenebilir (2023, s. 491-517):

1. Hint-Avrupa, Altay, Çin ve Arap dilleri incelendiğinde *barış* kavramının ana hatlarıyla 'bağlamak', 'düzeltmek', 'sessizlik, huzur' ve 'güvende olmak' anlamındaki kelimelerden türetildiği, 'gitmek' anlamlı kelimelerin bu kavramı

³ Öner'e göre *barlış-* 'barışmak, uzlaşmak, anlaşmak; evlenmek' eyleminin kökünü, *barış-* fiilinden başka bir yerde aramamak gerekir. *barış-* > *barlış-* gelişmesinde, fiil köküne {-r-} titreki sesi ve {-l-} likit ünsüzünün eklenmesinde bu fiildeki semantik değişimin tesirini de düşünmek mümkündür (1995, s. 59).

oluşturmada tercih edilmediği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle *barış* kavramını karşılamada dünya dilleri, 'gitme, karşılıklı gidip gelme vb.' anlamlarını taşıyan kelimeleri tercih etmemiştir (2023, s. 498).

2. Eski Türkçede, *barış* kavramını karşılamak için farklı kelimeler kullanılmıştır. Ana hatlarıyla bu kelimeler üç grupta incelenebilir:

a. *rahat, huzur, sükûnet* anlamlı kelimeler: Eski Türkçede 'rahat, huzurlu, sakin' gibi anlamlara gelip aynı zamanda *barış* kavramını da karşılayan beş grup kelimeye rastlanmaktadır: *amıl* 'barışçı, sakin, yumuşak, ihtiyatlı, tedbirli'; *äsän* 'barış; sıhhatli, sağlıklı, sağlam; huzur, refah'; *enç* 'barış; rahat, huzur, sükûnet, sakinlik'; *şanta ve turanç* 'barış, huzur, sükûnet' (2023, s. 498-499).

b. *düz, doğru* anlamlı kelimeler: Eski Türkçede 'düz, doğru, uyum, geçim' gibi anlamlara sahip olup aynı zamanda *barış* kavramını da karşılayan iki grup kelimeye rastlanmaktadır: *tüz* 'barış; adalet, tekdüze, bütün, hepsi'; *oñart-/oñuş-* 'barışmak; düzeltme, anlaşma, uyuşma, iyileştirme, açıklama, sağlığına kavuşturma' (2023, s. 499).

c. *bağlamak* anlamlı kelimeler: Eski Türkçede 'bağlamak, birleştirmek vb.' anlamlarına gelen ancak aynı zamanda *barış* kavramını da karşılayan dört grup kelimeye rastlanmaktadır: *il* 'barış'; *yak-* 'barış sağlamak; iliştiirmek, yapışmak'; *kavşut* 'iki hükümdarın barışması; birleşme noktası, birleşme'; *baz* 'bağımlı, bağlı, tâbi' (2023, s. 500).

Öte yandan araştırmacı, *barış* sözcüğünün kökenini şu şekilde tanımlamıştır (2023, s. 501):

<i>ba-</i> 'bağlamak'	
L	> <i>ba-z</i> 'bağlı, tabi; barış'
L	> <i>ba-r-</i> 'bağlamak; barış yapmak'
L	> <i>ba-r-ış</i> 'barış'

Yıldız'ın konuya yönelik görüşleri, özellikle anlam bilimi açısından yeterince temellendirilmiş görünmemektedir. Bu bağlamda, araştırmacının konuya ilişkin sunduğu düşüncelerin farklı yönlerden tartışmaya açık olduğu göze çarpmaktadır:

1. Dünya dillerinde *barış* kavramının 'sükûnet, huzur, refah' gibi mefhumlarla karşılanıyor olması, önemli bir veri olmakla birlikte Türkçedeki *barış* sözcüğünün etimolojik yapısı ve tarihî gelişimi açısından belirleyici bir etken olarak karşımıza çıkmamaktadır. Bir dildeki sözcüğün kökeni, dünya dillerinin o sözcüğü oluşturma mantığından ziyade ilgili dilin kendi iç kaynaklarında bulunmalı ve anamlandırılmalıdır. İngilizce veya Almandaki bir sözcüğün gelişme şekli, Türkçe bir sözcük için aynı anlamda geçerli bir referans oluşturmadığından yabancı dillerden getirilen kanıtlar ikna edici bir nitelik

taşınamaktadır. Diğer bir ifadeyle, Yıldız tarafından Öner'in görüşlerine karşıt olarak öne çıkarılan dünya dillerinin gösterdiği tutum, *barış-* eyleminin *bar-* 'gitmek' biçiminden türediğini kesin olarak reddetmeye olanak sağlamamaktadır. Öte yandan 'refah, huzur, sükûnet, emniyet' gibi içerikler, *barış* sağlandıktan sonra ortaya çıkan sonuçlardır. *Barış* kavramı farklı, *barış* sözcüğü farklıdır. Kavram, içine pek çok etkeni alabilen çatı bir mefhum olduğu için sözcüklerin köken bakımından kavram çatısı altında ele alınmasının kimi zaman yanıltıcı olabileceği düşüncesindeyiz.

2. Araştırmacı, *ba-* 'bağlamak' eylem köküne {-r-} ekini getirmiş ve 'bağlamak; barış yapmak' anlamlarını tanıklamıştır. Fakat belirtilen görüşte, ilgili ekin işlevleri ve eklendiği sözcüğe kattığı anlamlara yönelik herhangi bir açıklama yapılmamakla birlikte *bar-* 'bağlamak; barış yapmak' eyleminin belirtilen anlamları için de Türk dilinin tarihî veya modern değişkelerinden herhangi bir delil sunulmamıştır. Bu minvalde sözcüğün kökenine yönelik belirtilen görüşler, somut verilerle desteklenmediğinden bilimsel temelden ziyade yoruma dayalı bir önerme niteliği taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle araştırmacı, *bar-* 'bağlamak; barış yapmak' eylemi için herhangi bir veri tanıklamadığından konuya ilişkin belirtilen görüşler, kanıt üzerinden temellendirilmemiştir. Türk dilinde *bar-* 'barış yapmak' anlamında bir sözcük varsa geçtiği dönem ve eser mutlaka belirtilmelidir.
3. *barış* sözcüğü, *ba-* 'bağlamak' eyleminden geliyorsa arada bağlanacak olan şey nedir? Bu sorunun semantik olarak izaha kavuşturulması gerekmektedir. *bar-* 'barış yapmak' eylemi, öncelikle somut olarak iki şeyin birbirine bağlanması ardından da üst anlam tabakasına geçerek gönüllerin bağlanması şeklinde mi gelişmiştir? Bu durum, açıklığa kavuşturulmalıdır. Nitekim bir kavram veya ifadenin anlamlı olabilmesi için deneyimsel bir temele sahip olması gerekmektedir. Ancak elimizde ne *bar-* eyleminin *barış yapmak* anlamı ne de herhangi bir şeyin bağlandığına dair somut bir veri vardır. Bununla birlikte *bağlamak*, iki veya daha fazla şeyi bir araya getirerek teke indirme ya da birbirine entegre etme durumunu karşılamaktadır. Ayrıca *ba-* 'bağlamak' eylemi, gerçekleşme tarzı bakımından bağlanan iki şeyin dışarıdan bir kişi tarafından yapılması içeriğine sahiptir. *Barış-* fiilinde ise ontolojik olarak iki veya daha fazla kişinin kendi insiyatifleriyle uzlaşması durumu söz konusudur. Dolayısıyla ilgili eylemde, harekete geçme tarafların kendisindedir. Şayet *barış-* eyleminde, *ba-* 'bağlamak' şeklinde olduğu gibi üçüncü bir kişi söz konusu olsaydı, bu durumda eylemin çatısı *barıştırmak* veya *barıştırılmak* şeklinde olurdu.
4. *keliş-*, *yaraş-* gibi biçim birimler, Türk dillerinde 'barışmak' anlamını karşılamakta ve *barış-* eylemine muadil biçimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan *keliş-* ve *yaraş-* eylemleri, semantik bakımdan yakınlaşma bildirdiklerinden bu noktada *barış-* eylemiyle de paralellik göstermektedirler. Eylemler arasında, gerçekleşme tarzı bakımından görülen bu yakınlık tesadüf müdür?
5. *ba-* 'bağlamak' eylem kökünün günümüzdeki kullanım şekli, *bağla-* eylemidir. Bu eylemden *barışmak* anlamında neden herhangi bir türetme yapılmamıştır? Diğer bir ifadeyle, Türkçede *bağla-* eyleminden türeyen ve *barışmak* anlamını karşılayan herhangi bir sözcük var mıdır?

Yıldız'ın *barış* sözcüğünün *bar-* 'gitmek' eyleminden geldiğine ikna olmamasındaki önemli sorunlardan birisi şudur: "Standart Türkiye Türkçesindeki *barış* kelimesi, Eski Türkçe *bar*-(mak) fiilinden geliyorsa ve bunun için delil olarak *barış kelış* ibaresi gösteriliyorsa *kelış* 'geliş' sözcüğü anlamını koruyarak, Standart Türkiye Türkçesinde *geliş* olurken varsayılan *barış* kelimesi neden *varış* olmamıştır?

Bu soruyu şu şekilde izah etmek mümkündür: Bir sözcük, zamanla birden fazla anlama sahip olduğunda bu anlam ayrışması nedeniyle anlamlardan birinde başka ilgili sözcükte görülmesi beklenen ses değişimleri gerçekleşmeyebilir, örn. *yaşar-/yeşer-*; *bıçkı/biçki* vb. Diğer taraftan aynı dil ailesine mensup diller arasındaki ses denklikleri, her zaman %100 oranında düzenlilik göstermez. Söz gelimi, Eski Türkçe ile Batı Türkçesi arasında /t-/ > /d-/ ses değişimi bilinirken *taş* neden *daş* olmamıştır? şeklinde örnekler çoğaltılabilir. Dolayısıyla birinci görüşümüz, dillerin ses denkliği bahsinde şaşmaz doğrular içermediğidir. İkinci görüşümüz ise ilgili durum, Doğu Türkçesinin Batı Türkçesine etkisi şeklinde de açıklanabilir (Tekin, 2001, s. 100). Üçüncü görüşümüz, sık kullanılan kelimelerdeki ses değişimlerinin, nispeten az kullanılanlara göre daha hızlı ya da daha kolay meydana geldiği yönündedir. Söz gelimi, kelime başı /t-/’yi koruyan Türkistan ve Kıpçak grubu Türk dillerinde *de-* eyleminde /t-/ korunmayıp tonlulaşmıştır; çünkü *de-* eylemi çok sık kullanılan bir sözcüktür (Ercilasun, 2021, s. 425). Bu durumda, Anadolu sahasında *barış-* eylemi yerine kullanılan başka bir sözcük olmalı ki *barış-* eylemi sık kullanılmamış ve yaygınlık kazanmadığı için ses değişimine uğramamış olsun. Konuya ilişkin Tekin, isim olan *barış* sözcüğünün 'sulh' manasını son devirlerde kazandığını belirtmiş ve bu durumun nedenini, belki daha Selçuklular ve Beylikler zamanında Türkçede 'sulh' ve 'dârülislâm' manasında *illik*⁴ kelimesinin çok yaygın olarak kullanılmasına bağlamıştır (2001, s. 99-100). Aynı durum, *barış-* eylemi için de geçerli olabilir. Nitekim ilgili sözcüğün yerine Anadolu sahasında *illeş-* (<il-le-ş-) 'barışmak' eyleminin de kullanıldığı görülmektedir (Tekin, 2001, s. 116-117; TS², 1996 III, s. 2062). Bu durumun sonucunda *barış-* eylemi, nadir kullanımı nedeniyle seslik değişmeye uğramamış ve *varış-* şeklini almamış olabilir.

Yıldız'ın çalışmasında *barış-* eyleminin *ba-* 'bağlamak' eylem kökünden geldiği yönündeki en ikna edici görüş şudur: Köktürkçeden itibaren Eski Türkçenin kollarında tespit edilmesinin yanı sıra Harezmi, Kıpçak, ve Çağatay dönemlerinde de görülen ve 'bağimli, bağlı, tâbi' gibi anlamları dışında 'barış' kavram alanında da kullanılan *baz*, *bazlıgın*, *baz til*, *bazlık*, *bazlaş-*, *bazlan-*; *barlaş-*; *banlaş-*; *bagın-* kelimeleri, *ba-* 'bağlamak' kökünden türemiş olmalıdır. Nitekim bu kelimelerin aynı zamanda 'huzurlu, sakin, ahenk, uyum vb.' anlamlarının bulunduğu da dikkatlerden kaçmamalıdır (2023, s. 500).

⁴ ET. *il* kökünün temel manası olan 'sulh, barış' sözcüklerinden hareket edilerek Anadolu'da Oğuz dil bölgesinde türetilmiştir bir kelimedir ve *il* 'barış, sulh' manasının yanı sıra 'beylik mal' ve 'dârülislâm' manasına da gelmektedir. *Tarama Sözlüğü*'ndeki ilk örneklerden anlaşıldığına göre *illik* kelimesi, *Kelime ve Dimne*'de geçiyor ki Anadolu Türk yazı dilinin ilk devresine aittir. Kelimenin XVI. asırdan sonra yaygınlığını kaybetmeye başladığı görülmektedir (Tekin, 2001, s. 114-115).

Dilin bazı sözcükleri, birbirine çok benzemekle birlikte aralarında mutlaka nüanslar vardır. Öte yandan bu nüanslar dil hafızasında aşınmaya uğrayarak unutulabilmekte ve sözcükler eş anlamlı kabul edilebilmektedir. Ancak belirtildiği üzere, dilde kullanılan sözcükler duyusal deneyimlere dayanmakta ve semantik açıdan eş anlamlı sözcükler olsa dahi mutlaka oluşum veya kökenleri bakımından ayırt edici özellikler söz konusu olmaktadır. Yıldız'ın tanıklanan bu görüşünde, *baz* sözcüğü runik harfli metinlerde *baz kıl*- 'tabi kılmak, bağımlı hâle getirmek' şeklinde eş dizimlenmektedir (bkz. Pilten Ufuk, 2020). *baz* 'bağımlı, bağlı, tâbi' sözcüğü, semantik içerik bakımından bizce *barış* sözcüğü ile çok farklıdır. *Baz* sözcüğünde üstün olan tarafın güçsüz olan tarafı kendine katması, boyun eğdirmesi, cebren istediğini yaptırması gibi bir içerik söz konusudur. Söz gelimi, büyük bir devlet, küçük bir devleti kendine bağımlı kılarak veya özerk hâle getirerek barış sağlayabilir. Diğer bir ifadeyle tabi olma ve bağımlı hâle gelmenin sonucu da bir tür barış olmasına karşın incelemenin konusunu oluşturan *barış*- sözcüğünde, böyle bir içerik söz konusu değildir. Zira ilgili sözcükte, her iki tarafın rızası ve isteği, hatta karşılıklı olarak hareket etmesi söz konusudur. Dolayısıyla *baz* sözcüğünün 'bağımlı, bağlı ve tabi' anlamlarının yanı sıra *barış* anlamına da gelmesi üst anlam tabakasına geçmesi veya ilgili durumun sonucuyla ilgilidir. Üstelik *baz* sözcüğünün 'barış' anlamında kullanılması, *barış*- fiilinin *bar*- 'gitmek' eyleminden müştak olduğunu geçersiz kılmaya yeter bir delil değildir.

2. DEĞERLENDİRME

2.1. Morfolojik Açıdan *barış*- Eylemi

barış- eyleminin *bar*- 'gitmek' ve {-(I)ş-} 'işteşlik eki' şeklindeki morfolojik yapısı, Türkçenin ek dizilimi ve işteşlik ekinin eylem kökünde oluşturduğu içerik bakımından uygunluk göstermektedir. Nitekim Erdal, Eski Türkçede söz yapımını ayrıntılı bir şekilde ele aldığı çalışmasında, {- (I)ş-} ekinin işlevlerine dair birden fazla katılımcının birbirleriyle işbirliği veya rekabet içinde gerçekleştirdiği eylemlerin bu biçimle oluşturulduğunu ifade etmiştir. Bu doğrultuda ilgili eki alan eylemler, çoklu katılımcıdan etkilenen olayları bildirmektedir (1991 II, s. 552; ayr. bk. Erdal, 2004: 433-434). Dolayısıyla ilgili sözcüğün morfolojik yönden bu şekilde tahlil edilmesinde, dil bilimsel bakımdan herhangi bir sakınca yoktur.

2.2. Semantik Açıdan *barış*- Eylemi

bar- eyleminin ortaklaşma ekiyle yapılmış gövdesi olan *barış*- şekli, DLT'de şu şekilde geçmektedir (Ercilasun-Akkoyunlu, 2018, s. 259): "*olar bir birke barışdı* (onlar birbirlerine gittiler)". DLT'de tanıklanan kullanımda görüldüğü üzere *karşılıklı (gelip) gitmek* anlamı, *barış*- eyleminin günümüzdeki ifade ettiği anlamla uyumluluk göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ilgili eserde tespit edilen *karşılıklı (gelip) gitmek* anlamı, semantik açıdan günümüzdeki *barış*- eylemiyle son derece uyumludur. Öte yandan sözcüğün öncelikle gerçek anlamda *karşılıklı (gidip) gelmek*, sonrasında ise üst anlam tabakasına geçerek günümüzdeki *barış*- manasında kullanılmasına ilişkin elimizde somut verilerin olması, ilgili eylemin köken bakımından *bar*- 'gitmek' kökünden geldiği yönündeki düşüncelerimizi güçlendirmektedir.

Tüm bunların yanı sıra semantik bakımdan ilgili eylemin zıt anlamlısı, *savaş-* biçim birimidir. *Savaş-* fiilinin kökenine ilişkin detaylı inceleme ve araştırmalara ihtiyaç olmakla birlikte biz ilgili sözcüğün *sav-* 'istenmeyen birini yanından uzaklaştırmak; defetmek, deflemek, savuşturmak, atlatmak' eylemine dayandığı düşüncesindeyiz. Belirtilen bu anlam, bugünkü Türk askerî terminolojisinde de görülebilmektedir: *uçaksavar, roketsavar* vb. *sav-* eyleminin 'uzaklaştırmak, def etmek' anlamlarına karşıt olarak *barış-* 'karşılıklı varışmak veya karşılıklı yaklaşmak' anlamları, dil bilimsel açıdan uygun görünmektedir.

2.3. Türk Dilinin Tarihî ve Modern Değişkelerinde *barış-* eylemi

Türk dilinin tarihî ve modern değişkelerinde *barış-* eyleminin kullanım biçimleri, konunun aydınlatılması bakımından oldukça önemlidir. Söz gelimi, ilgili eylem Uyгур Türkçesi dönemi eserlerinde görülmezken (Caferoğlu, 1968), ilk kez Karahanlı Türkçesi ile yazılmış eserlerde (DLT ve KB) karşımıza çıkmaktadır. Bu evrenin ardından Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinden *Hüsrev ü Şirin*'de 'barışmak' anlamıyla tespit edilmekte, yine aynı dönemde yazılmış *Mukaddimetü'l-Edeb* ve *Satır Arası Kuran Tercümesinde* ise 'birlikte gitmek' anlamlarıyla tespit edilmektedir (Yüce, 2014, s. 98; Ünlü, 2012, s. 78). Kıpçak dönemi eserlerinden *Gülistan Tercümesi* ile *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî*'de de 'barışmak, barış yapmak' anlamlarında kullanıldığı görülmektedir (Toparlı vd. 2007, s. 24). Ünlü, *barış-* eyleminin Şeyh Süleyman'ın *Lügat-i Çağatay ve Türkî-i Osmânî* başlıklı eserinde '1. Gelip gitmek', 2. Barışmak, uzlaşmak' anlamlarında kullanıldığını ifade etmiştir (2013, s. 103). Bunun yanı sıra *Abuşka Lugati*'nde ise *barış* ismi, 'kidiş demektir, kitmek manasına' şeklinde tanımlanmış, Türkçedeki *barış-* eyleminin karşılığı olarak ise *yaraş-* biçimi belirtilmiştir (Atalay, 1970, s. 131; 396). Öte yandan Batı Türkçesinin ilk evresini oluşturan Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış *Yunus Emre Divânı*, *Süheyl ü Nev-Bahâr* ve *Dede Korkut* metinlerinde ilgili sözcük, bugünkü anlamıyla tespit edilmektedir (Gölpınarlı, 2021, s. 183; Dilçin, 1991, s. 589; Özçelik, 2016, s. 802). Diğer taraftan, Osmanlı Türkçesinde de günümüzdeki anlamıyla kaydedildiği anlaşılmaktadır (Tulum, 2011, s. 367; Sami, 2019, s. 106; Redhouse, 1880, s. 186).

KTLS'de *barış-* eyleminin karşılığı olarak şu biçimlere yer verilmiştir: Azerbaycan Türkçesi *barışmaq*, Başkurt Türkçesi *kilişiv*, *yaraşiv*, *küniv*, *buyhonov*, Kazak Türkçesi⁵ *tatuvlasuv*, Kırgız Türkçesi, *caraşu*, *tınışu*, Özbek Türkçesi *yäräşmâk*, *kelişmâk*, Tatar Türkçesi⁶, *kilişü*, *yaraşu*, *künü*, *buysinu*, Türkmen Türkçesi *barışmak*, *yarışmak*, Uyğur Türkçesi *yaraşmak* (KTLS, 1991, s. 50-51).

Çuvaşçada *barış-* eyleminin karşılığı olarak *şuraş-* 'barışmak, bağışlamak, düzeltmek, planlamak', *kilış-* 'anlaşmak, karar vermek, barışmak' eylemleri kullanılırken *barış* sözcüğü için *kilişü*, *mir*, *salam*, *şuraşu*, *tatu* biçimleri kullanılmaktadır (bkz. Skvortsov, 1985). Öte yandan ilgili eylem, Kumukçada *barışmaq* (Pekacar, 2011, s. 61), Halaççada

⁵ Kazakçada, *tabıs-*, *tatuvlas-*, *jaras-* biçimleri de örnek olarak gösterilebilir (Koç & Baynıyazov & Başkapan, 2019, s. 528; 554; 172).

⁶ Kazan-Tatarcasında *barış-* fiili, 'gidip gelmek, ziyaret etmek' manasında yaşamaktadır (Öner, 2015, s. 47).

baruş- (Işıklı, 2021, s. 125), Gagauzcada *baarışmak* (Doğru ve Kaynak, 1991, s. 26), Irak Türkmen Türkçesi ağızlarında *bārış-* (Shukur, 2019, s. 69), Yakutçada ise *eyeles-* şeklinde tanıklanmaktadır (Vasiliev, 1995, s. 26).

barış- eyleminin Türk dillerindeki dağılım şekli incelendiğinde, ağırlıklı olarak Oğuz grubu ile nispeten de bazı Kıpçak grubu Türk dillerinde kullanıldığı ve sınırlı bir dağılım alanına sahip olduğu göze çarpmaktadır. Bunun dışında ilgili eylemin diğer Türk dillerindeki denk biçimleri için *kel-* 'gelmek' ve *yara-* 'uymak' fiilleri kullanılmaktadır. Anılan biçimlere işteşlik eki eklendiğinde, 'karşılıklı gelişmek ve uyuşmak' anlamları ortaya çıkmaktadır. Bu durum, *barış-* eyleminin *bar-* 'gitmek' kökünden geldiği yönündeki görüşü güçlendirmektedir. Öte yandan *barış-* eylemi, köken bakımından *ba-* 'bağlamak' eylemine kadar indirgenecekse *keliş-* biçimi nasıl izah olunabilir? Nitekim her iki eylem, hem gerçekleşme tarzı hem de içerik yönünden birbirine paralellik göstermektedir. Bu soruya, analogi cevabı verilecekse kesin delillerle ispat edilmelidir.

2.4. Kültür Bakımından *barış-* Fiili

Sözcüklerin köken bakımından incelenmesinde, kültür ve ilgili toplumun doğal yaşam koşullarına verdiği tepkiler önemli veriler sunarlar. Diğer bir ifadeyle *barışmak* sözcüğünün çeşitli toplumlarda farklı kavram ve manaları ifade etmesinde, o toplumun yaşam şekillerinin etkili olduğu görüşü ileri sürülebilir. Nitekim kültür, bir topluluğun yaşam biçimini yansıtan tüm davranışları ve ortaya koyduğu ürünleri kapsar. Bu minvalde, *barış-* eylemi savunduğumuz görüş doğrultusunda, Türkçede iki tarafın birbiriyle ortak noktada bulunduğu veya karşılıklı varıştığını bildirmektedir. İlgili eylemin geniş düzlükler ve bozkırda yaşayan atlı Türk kavimleri için ortak noktada bir araya gelmek şeklinde anlam ifade etmesi, kültür ve Türklerin yaşam biçimine oldukça uygun düşmektedir. Nitekim Türkler, geniş düzlüklerde hareket hâlinde yaşayan bir topluluk olma özelliğine sahipti. Dolayısıyla *barış-* eyleminin iki veya daha fazla kişinin ortak bir noktada buluşması anlamını kazanmasında, kültürel yönden Türklerin geniş coğrafya ve hareket hâlinde yaşayan bir topluluk olmasının etkili olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Yukarıda belirtilen ve incelenen bulgular doğrultusunda, şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

barış- sözcüğünün *ba-* 'bağlamak' eylem kökünden geldiğine yönelik ileri sürülen görüşler, ilgili sözcüğün bu kökten geliştiğini açıklamak noktasında yetersiz kalmaktadır. Nitekim dilde kullanılan sözcüklerin anlamlı olabilmesi için ifadelerin duyuşal izlenimlerle bağlantılı olması gerekmektedir. Bu minvalde, iki şeyin birbirine bağlanması, 'barışmak' anlamında bir deneyimsel temele işaret etmemektedir. Öte yandan, eğer anılan sözcük bu kökten geliyorsa ara gelişim evreleri metinler üzerinden gösterilmeli, çağdaş Türk dillerindeki kullanım biçimleri açığa çıkarılmalıdır.

barış- eyleminin muadili olarak Türk dilinin değişiklerinde kullanılan *keliş-* biçimi, semantik ve biçim bilgisi bakımından sözcüğün *bar-* 'gitmek' eylem kökünden geliştiğine yönelik kuvvetli bir delil teşkil etmektedir. Diğer yandan, *bar-* 'varmak' eylemine işteşlik eki gelerek oluşan *barış-* eyleminin ilk başlarda 'karşılıklı, ortaklaşa gidip gelmek' anlamları, sözcüğün günümüzde kullanılan semantik içeriğiyle oldukça uyumlu bir

görünüm arz etmektedir. Bunların yanı sıra sözcüğün zıt anlamlısı olan *savaş-* fiili de bizce köken bakımından 'istenmeyen birini yanından uzaklaştırmak, def etmek, uzaklaştırmak, atlatmak, savuşturmak' gibi anlamları karşıladığından iki unsurun zıtlık göstergelerinin birbirine uyumlu olduğunu belirtmek de mümkündür.

barış- sözcüğünün diğer Türk dillerinde görülmeyip sadece Oğuz grubu ve Oğuz grubuyla münasebeti yüksek olan bazı Türk dillerinde kullanılması, sözcüğün sınırlı dağılımına işaret etmektedir. İlgili duruma istinaden *barış-* eylemi, acaba Oğuzca bir unsur olabilir mi? sorusu akla gelmektedir.

KISALTMALAR

ayr.: Ayrıca

b.: Beyit

bk.: bakınız

DLT: Divânû Lugâti't-Türk

ET: Eski Türkçe

KB: Kutadgu Bilig

KTLS: Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü

TS: Türkçe Sözlük

TS²: Tarama Sözlüğü

KAYNAKÇA

- Arat, R. R. (1999). *Kutadgu Bilig, I: metin*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 458.
- Atalay, B. (1970). *Abuşka lûgati ve Çağatay sözlüğü*. Ayyıldız Matbaası.
- Bilgen, İ. (1989). *Divânû Luğâti't-Türk'te söz yapımı* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Clauson, G. (1972). *An Etymological dictionary of pre-thirteenth century Turkish*. Oxford University.
- Dankoff R., & Kelly J. (1982-1985). *Maḥmūd el-Kāšgari. compendium of the Turkic dialects (Dīwān Luyāt at-Turk) Part I-III*. Harvard University Press.
- Dilçin, C. (1991). *Sühely ü Nev-Bahâr, inceleme-metin-sözlük*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkez Yayını.
- Doğru A. ve Kaynak, İ. (1991). *Gagauz Türkçesinin sözlüğü*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Nadalyayev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R., & Şçerbak, A. M. (1969). *Drevnetyurkskiy, Slovar'*. Leningrad.
- Ercilasun, A. B. (2021). *Makaleler (dil-destan tarih 2)* (Ekrem Arıkoğlu, Haz.). Akçağ Yayınevi.

- Ercilasun, A. B. (Ed.) (1991). *Karşılaştırmalı Türk lehçeleri sözlüğü I-II*. Kültür Bakanlığı.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2018). *Dîvânü Lugâti't-Türk (giriş-metin-çeviri-notlar-dizin)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2020). *Kutadgu Bilig grameri -fiil-*. Akçağ Yayınevi.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation: a functional approach to the lexicon*. Otto Harrassowitz.
- Erdal, M. (2004). *A grammar of Old Turkic*. Brill.
- Eren, H. (2020). *Eren Türk dilinin etimolojik sözlüğü* (Ş. H. Akalın, Haz.). Türk Dil Kurumu.
- Gölpınarlı, A. (2021). *Yunus Emre hayatı ve bütün şiirleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü: (tarihi - yaşayan Türk lehçeleri (şiveleri/dilleri), Anadolu ağızları ve Altay dilleri ile karşılaştırmalı): etimolojik sözlük denemesi*. Türk Dil Kurumu.
- Işıklı, M. (2021). *Halaç Türkçesinin çekim morfolojisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koç, K., Bayniyazov A. ve Başkapan V. (2019). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994). Yazılı devirlerdeki gelişmelere göre Eski Türkçenin yaşı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 37(1989), 353-370.
- Nişanyan Sözlük. *Çağdaş Türkçenin etimolojisi*. <https://www.nisanyansozluk.com> (E.T.: 13.05.2024).
- Nişanyan, S. (2012). *Sözlerin soyağacı çağdaş Türkçenin etimolojik sözlüğü*. Everest Yayınları.
- Öner, M. (1995). Barış sözü hakkında. *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VIII, 57-65.
- Öner, M. (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. (2016). *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Metin, Dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pekacar, Ç. (2011). *Kumuk Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pilten Ufuk, Ş. (2020). Orhon yazıtlarını farklı bir açıdan okumak: al- ve baz kıl- fiilleri üzerine bir anlam vezni çözümlemesi. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 17(3), 473-483.
- Räsänen, M. (1969). *Versuch eines etymologischen wörterbuchs der Türkssprachen*. Suomalais-Ugrilainen Seura.

- Redhouse, J. (1880). *Redhouse's Turkish Dictionary: in two parts, English and Turkish and Turkish and English*. Bernard Quaritch.
- Sami, S. (2019). *Kamus-ı Türki* (P. Yavuzarslan, Haz.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sevortyan, (1978). *Étimologičeskij slovar' tjurkskix jazykov*. Obščetjurkskie i mežtjurkskie osnovy na bukvu "B", Moskva 1978.
- Shukur, K. (2019). *Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagavuz Türkçesiyle karşılaştırmalı olarak Irak Türkmen Türkçesi (ses bilgisi, fiil, metin, sözlük)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Skvortsov, M. İ. (1985). *Çıvaşla-Vırısła Slovar'/Çuvaşsko-Russkiy Slovar'*. Russkiy Yazık.
- Stachowski, M. (2019). *Kurzgefaßtes etymologisches wörterbuch der türkischen sprache*. Księgarnia Akademicka.
- Taş, İ. (2015). *Kutadgu Bilig'de söz yapımı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, Ş. (2001). *İştikakçının köşesi -Türk dilinde kelimelerin ve eklerin hayatı üzerine denemeler-*. Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Tietze, A. (2016). *Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati I (A-B)*. Türkiye Bilimler Akademisi.
- Toparlı, R., Vural, H. ve Karaatlı, R. (2007). *Kıpçak Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tulum, M. (2011). *17. yüzyıl Türkçesi ve söz varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1996). *XIII. yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklarıyla tarama sözlüğü, I-VI*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2019). *Türkçe sözlük (11. bs.)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünlü, S. (2012). *Harezm-Altınordu Türkçesi sözlüğü*. Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Eğitim Yayınevi.
- Vámbéry, H. (1878). *Etymologisches wörterbuch der Turko-Tatarischen sprachen: ein versuch zur darstellung des familienverhältnisses des Turko-Tatarischen wortschatzes*. F. A. Brockhaus.
- Vasiliev, Y. (1995). *Türkçe-Sahaca (Yakutça) sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldız, H. (2023). Türkçe barış kelimesinin etimolojisi. *Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ Armağanı* içinde (ss. 491-571). Akçağ Yayınları.
- Yüce, N. (2014). *Mukaddimetü'l-Edeb Hıvârizm Türkçesi ile tercümeli Şuşter nüshası*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Words can acquire various meanings over time, depending on usage and changing conditions, other than their initial meanings and therefore can deviate from their etymon and express different meanings. Based on the relevant situation, many consecutive scientific studies are being conducted on the subject in order to reach definite conclusions in etymological studies and a definite decision can only be reached after these are put through a certain logical filter. However, despite following the same processes in studies on the etymology of a word, very different results can be obtained. One of these words, the action *barış*- 'to peace', was first used in Old Turkic in the sense of 'mutual going and coming' and later on, it passed to a higher meaning level and was used in the sense of 'make peace'. On the other hand, in some recent academic studies, some views have been put forward that the word does not come from the verb *bar*- 'to go', but from the verb *ba*- 'to tie'. Therefore, it is noticeable that there are some differences in the views put forward on the etymology of the word in question. Accordingly, it has become necessary to resolve the problem of whether the word comes from the etymon *ba*- 'to tie' or from the form *bar*- 'to go' and to prove the explanation of the word in terms of its etymology with various evidence. In the study, the meaning area of the action of *barış*- 'to peace', its usage forms, historical development and usage forms in the Turkic languages have been examined by taking into account historical language data and contemporary etymology studies. In addition, the views on the subject have been analyzed comparatively and the controversial points have been examined in terms of linguistic consistency. The word *ba*- 'to tie' basically means bringing two or more things together and reducing them to one or integrating them. In terms of the way it is realized, when something is connected, it needs to be done by an external person. The word *barış*- 'to peace' means the reconciliation of two or more people on their own initiative. If there is no initiative from the parties, the action appears as 'to reconcile' or 'to be made peace'. Apart from this semantic content witnessed on the subject, since the verb *ba*- 'to tie', which is the present-day form of the form *bağla*- 'to tie', does not have the meaning of making peace and since the geography where the Turks live is a flat and wide area necessitates mutual arrival, the idea that the action of *barış*- 'to peace' comes from the etymon *bar*- 'to go' seems reasonable. Indeed, the morphological structure of the action of *barış*- 'to peace' in the form of *bar*- 'to go' and {-Iş-} 'reciprocity suffix' is also compatible with the suffix order of Turkish and the content created by the reciprocity suffix in the action etymon. When examining the words in terms of etymology, the culture and the reactions of the relevant society to the natural living conditions provide important data. Therefore, it can be argued that the lifestyles of that society are effective in expressing different concepts and meanings in various societies with the word *barışmak* 'make peace'. Indeed, culture covers all behaviors reflecting the lifestyle of a society and the products it produces. In this context, the action of *barış*- 'to peace', in line with the view we defend, indicates that two parties meet at a common point or reach a mutual arrival in Turkish. The fact that the relevant action means coming together at a common point for the horse-drawn Turkish tribes living in the vast plains and steppes is quite suitable for the culture and lifestyle of the Turks. On the other hand, in the study, document analysis, a qualitative research method based on the diachronic approach, was used. Since document analysis allows for the systematic examination of historical data, written sources and existing literature and also provides the opportunity to follow the language development from the past to the present and to analyze conceptual transformations, it was deemed appropriate to adopt it as a method in the study. In the current study, the etymological explanations made so far regarding the action of *barış*- 'to peace' will be examined, then in the evaluation section, why the relevant action comes from

the etymon *bar-* 'to go' will be emphasized and in the conclusion section, our views on the subject will be presented to the attention of the researchers.